

esseekonkurss_Birk Rohelend.doc

Essee teemal "Mis on Eesti riigi mõte?"

Riik, mida pole veel olnudki

BIRK ROHELEND

Kui ma laps olin, tahtsin ma olla mitte nõrk. Mitte pugeda voodi alla peitu, kui isa koju tuli ja kohvi sisse viina kallama hakkas. Mitte joosta eest ära, kui naabermaja poisid mänguväljakule tulid, kivid peopesades. Mitte näidata välja oma hingepõhjani solvumist, kui hoovipealne lapskolleegium üksmeelselt otsustas, et mina olen kõige koledam tüdruk. Suviti mängisid teised lapsed maja ees muruväljakul palliga, mina klimberdasin pruunil Ukraina pianiinol Bachi menuette ja püüdsin kõigest hingest näidata, nagu see kõik ei läheks mulle korda. Aga läks.

Juba teismelisena tahtsin ma olla mitte naine. Naistel oli raske; et hakkama saada, tuli mehele minna, aga kust sa neid häid mehi ikka nii väga võtad, kõigile ei jätku, pealegi oli iive selleks ajaks juba pikemat aega negatiivne olnud. Headest meestest olid saanud firmajuhid, nemad jaksasid majapidamist, naisi ja lapsi ülal pidada. Aga firmajuhtideks said ainult üksikud, lõppude lõpuks, keegi pidi ju nende jaoks töötama ka.

Siis, hiljem, tahtsin olla mitte lapsevanem. Kuhu sa selle vastutusega ikka lähed, kelle poole sa pöördud; laps on, aga mänguväljakut ei ole; lasteaed on, aga õppevahendeid ei ole. Vaatad, kuidas nad oma külmades tualettruumides katkiste servadega kahhelkivide peal alles ebakindlaid samme teevad, ja mõtled, et ise küll ei tahaks. Saaks põiepõletiku, kroonilise nohu, veel hullem – migreeni ja meningiidigi. Aga lapsed kakerdavad, ninad tatised, katkiste valgete kahhelplaatide peal edasi; nemad ei tea, et nad peaksid tahtma mitte lapsed olla, mitte eestlased olla, ehk mitte ilmakodanikudki.

Mulle tundub, et täpselt sama on juba kakskümmend aastat mõelnud Eesti riik. Ta lihtsalt ei ole tahtnud olla see, kes ta peaks olema.

Dostojevski ja joodiku surm

Eesti praegune olukord meenutab psühholoogiliselt atmosfäärilt stseeni Dostojevski kuulsast romaanist „Kuritöö ja karistus”: keset tänavat seisab tore kaless, mille ette on rakendatud paar tuliseid halle, maas lebab viletsais, kuid „suursuguseis rõivais” purukstallatud inimene, rahvahulk seisab rääkides, karjudes ja ahhetades suures summas kalessi ümber ning õnnetu kutsar kordab üksisõnu: „Missugune õnnetus! Issand, missugune õnnetus!” – *aga keegi ei tee mitte midagi*. Mitte tunnistada, et meie riigi tänane olukord on igapäevaselt lähedal kriisisituatsioonile, on äärmine, kui mitte lausa kuritegelik nürimeelsus – ja ometi kulub just faktide vaidlustamisele, mööda- ja valetõlgendamisele suur hulk avaliku sfääri igapäevasest kommunikatsioonikütusest. Räägime edusammudest ajal, mil meie majandus on suures plaanis terve vabariigi aja paigal tammunud ning juba kümme aastat näitavad statistilised graafikud ühte ja sama reaalselge seisu. Nimetame progressiks olukorda, mil pangaraportitest on selgunud, et lõviosa leibkondadest seisab igakuiselt ähvardava pankroti serval. Kõikide nende aastate jooksul pole olnud mingeid paranemise märke näha. Jutlustame paranevast elukeskkonnast, kuigi liiga palju noori ja keskealisi mehi sureb ning nende ületöötamine, alkoholism ja suitsiidid täidavad selles tendentsis pidevat ja muutumatut rolli. Sammud, mida valitsus üldise olukorra parandamiseks ja heaolu tõstmiseks rohkem kui kahe dekaadi jooksul on ette võtnud, on ebakindlad ja tillukesed. Oleme vaid kindlustanud oma positsiooni maakaardil, jättes suurema tähelepanuta selle, kes siin lõpuks elama hakkab. Koole, haiglaid, politseijaoskondi ja tuletõrjeüksusi – kõike seda, mille olemasolu tagamise nimel üleüldse on riigil mõtet – mitte ei rajata juurde, vaid suletakse, töötajaid koondatakse, imestades samal ajal avalikes sõnavõttudes valjuhäälselt selle üle, miks inimesed maapiirkondadest lahkuvad.

Aga kui sünnitusabi enam ei saa, lasteaiakohti ja koole pole, miks ja kuidas need pered siis hakkama saama peaksid? Milleks neile see riik, mis võtab otseste ja kaudsete maksude näol igaihe teenistusest pea poole endale, kuid vastutasuks ei suuda tagada ei laste, perede ega noorte vajalikku materiaalsel, psühholoogilist, moraalset ega ka juriidilist tuge. Viimaste andmete järgi elab peaaegu neljandik Eesti peredest üksikema palgast, mis on meeste omast endiselt kolmandiku võrra väiksem. Nendest „õnnelikumate”, truude pere-emade hulgas levib läbi abikaasade HIV. Hambaravi alarahastatuse tõttu varitseb naeratuste taga surm.

Hooldajatasudest, hooldekodudest ja erivajadustega lastest, olukorrast, kus nägemispuudega laps peab õppima koos raske dementsusega lapsega, ei tasu hakata rääkimagi. Nende faktide valguses on suisa paratamatu ja loomulik, et Eesti populatsioon on vabariigi aastatega kahanenud tervelt 13% võrra. Meie aga seisame riiklikul tasandil käsi laiutades kõrval, konstateerime surija olemasolu, pööritame silmi. Vähesed arvamusiidrid jäävad ikka veel hüüdjaks hääleks kõrbes, keegi ei siruta kätt. Lihtsam on silmad kinni pigistada ja teha nägu, et see kõik on kellegi teise probleem. Aga kelle siis?

Bebiriik ja kultuuritööstuse võidukäik

Meie konstitutsioon sätestab, et meil on kustumatu õigus riiklikule enesemääratlusele, et meie riik on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, et me oleme otsustanud tagada oma keele ja kultuuri säilimise ka järeltulevatele põlvetele. Tänavu 23. sünnipäeva tähistanud Eesti Vabariik on suures riikide farmis alles pisike beebi. Jah, euro tulekuga, NATOsse kuulumise ja statistiliste majandusnäitajatega võib pealiskaudsel vaatlemisel tunduda efektiivse edasiliikumisena see, kuidas me usinalt oma suurte vendade järel roomame. Kuidas me pingutame, et hoida käigus oma nõukogude ajal rajatud infrastruktuure; arutame tõsimeeli, kuidas aasta-aastalt kokkukuivavast majandusest suuremat tulu välja pigistada, ja ignoreerime seisakut, milles me tegelikult viibime. Justkui lõputul küünlapäeval avame igal hommikul

oma silmad, uskudes uut päeva, uusi võimalusi, uusi arenguteid; panemata tähele, et suurte unistuste kütkes ei vaevu me voodist tõusmagi. Theodor Adorno ja Max Horkheimer on sõnastanud selle efekti oma „Kultuuritööstuse” raamatus umbes nii: reaalsuse erinevuse ideaalist toodab rahulolematust. Sellele efektile panustab massreklaamitööstus, kui ta loodab esitada soovitud ideaali ning seeläbi tekitada vajadust osta teatavad toodet või teenust, et jõuda selle abil soovitud eesmärkideni ja kõrvaldada rahulolematust. Kui aga ideaal tundub olevat liiga kaugel ja kättesaamatu, on efekt vastupidine: inimene loobub igasugusest tegevusest, sest ihaldatud tulemus näib talle kättesaamatu; ta loobub isegi proovimast seda saavutada. Meie riigis lajutava suure trotsi foonil võiks järeltulevate, et ka meie rahva südames elab ideaalriik – just selline riik, kus me tahaksime elada. Aga selle asemel, et ühiselt pingutada ja selleni jõuda, tundub see samm meile nii kujuteldamatult suur, et me pöörame selja, anname alla ja vaikselt juba loobumegi selle saavutamise mõttest. Naerame ise kibedalt oma unistuste üle, põlgame ideaale, sildistades need naivismiks, ja lohutame endid, levitades lakkamatut halli sarkasmiudu: las see veeuputus tuleb, küll meie oleme selleks ajaks juba läinud. Aga kuidas siis jääb nende järeltulevate põlvedega?

Või peitub sügavam tuum selles, et kuna mõte Eesti Vabariigi saabumisest oli sedavõrd pika aja jooksul meile kõigile kättesaamatu unistus, põhjustas selle realiseerumine tõelise rahvusliku šoki. Selles valguses tundub loomulik, et just vabariigi algusaastatel viidi ellu lugematul hulgal riigivastaseid kuritegusid, nii varalises kui ka moraalses mõttes.

Salasigaretid, narkootikumid, prostitutsioon ja kinnisvaraga hangeldamine võtsid tuule tiibadesse ning kahtlase rikkuse lainel lendas kõrgelt ja suure hooga riigi mõjukamatesse sfääridesse terve generatsioon võidu- ja võimuhimulisi alfaisaseid. Esmaste, peamiselt kuritegelike lätete ammendumisel laskusime ängi ja depressiooni, muutusime kokkukuivavate võimaluste pärast vihaseks. Vara juurdetootmise asemel jagasime selle võimalikult ebavõrdselt ümber. Kuidas nimetada praegust olukorda? Riiklikuks

depressiooniks? Kui majanduslanguse-järgsetel aastatel oleks võinud vast depressiooni diagnoosiga leppidagi, toovad viimase aja sündmused – värske kooseluseaduse foonil toimunu ning esimene koolitulistamine – just viha uuesti fookusesse. Euroopa kõige ateistlikumas riigis, mis on ajaloo jooksul leppinud igasuguste jõledustega, tundub see uhiuus, kirglik veendumuste sõda täiesti ootamatu. Kuid kõige muu taustal saab kanaliseeritud vaimsest ja füüsilisest vägivallast vaid sümboolne frustratsiooni akt, jõuetu rünnak väljapääsmatuse, vaesuse, ignorantsuse ja agressiooniga pikitud igapäevaelu vastu. Uue olukorraga leppimine, edasimineku ja hakkamasaamine tunduvad olevat kurvastegevvalt kaugel.

Meie igapäevast pahameelt

Küllap ei ole ka meie endi igapäevane pahameel mitte värske ja esmane, vaid ammu möödunud olukordade teisenenud passiivne alateadlik järellainetus. Et eestlased just sellepärast virisevad pigem omaette, sõprade ja pereliikmete seltsis, anonüümsete netikommentaatoritena kusagil portaalis, et sellel on ajaloolised, rahvusmälulised põhjused. Alles hiljuti viidi meie vanaisad ja isadki ära Siberisse, kui nad astusid ette ja ütlesid hingelt ära selle, mida nad tegelikult arvasid. Nende ausus võis tähendada surma. Seesama, nüüd juba irratsionaalne hirm elab meis jõuliselt edasi – aga kui ma päriselt välja ütlen, mida ma tegelikult arvan, mis minust siis saab? Kes mind hukka mõistab? Kui palju see mulle maksma läheb? Seda ei mõista riigid, kes pole olnud pidevalt surutud kaotajate poolele. Kuid me ise oleme samuti unustanud oma inertsuse tegeliku põhjuse, oleme lasknud ennast pressida pidevasse opositsiooni ja sellega ära harjunud, oleme omandanud Stockholmi sündroomi ja hakanud praegust olukorda koguni oma mugavustsooniks pidama. Mässame raudteerongide väljavahetamise, seadusemuudatuste ja eurolaulu kohaliku konkursi võitjate vastu, sest see on turvaline, see võitlus ei tähenda midagi. Puuripistetud papagoidena trambime jalgu, kui meile

visatakse ebameeldivat toitu, puuri olemasolu oleme täielikult unustanud. Üle kahekümne aasta oleme omade vastu võitlemisest sedavõrd haaratud olnud, et me ehk polegi siiani tähele pannud, et selle ajaga on toimunud tuntav allakäik. Nii suur, et ühel hetkel võib kõik otsa saada. Et parimad meist võivadki väsida lõpututest tühjadest võitlustest, labasest kurjusest ja ärapanemissoovist, jätta hüvasti ja lahkuda igaveseks, tundmata vähimatki huvi selle vastu, mis siin edasi saama hakkab. Vahel on tunne, et oleme sellele hetkele juba ohtlikult lähedale jõudnud. Et peagi ei ole meil enam vajagi selle riigi ja keele ja rahva pärast muretseda, sest nad on muutunud marginaalseks, eksisteerivad vaid paberi peal ja muuseumis, nagu Ameerika indiaanlased, kelle peale pulgakommi lutsutavad lapsed saavad näpuga näidata. Ja me mõtleme igatsusega, et oli kord Eesti, aga see mõte on saanud kõlisevaks nostalgiliseks kristallvaasiks, mis on seest täiesti õõnes ega tähenda meile päriselt enam mitte midagi, nagu juba täna ei tähenda meile mitte midagi kunagine Nõukogude Liit, mida me saame Rotermanni kvartalis vaatamas käia, sest ta on muutunud tetrapakkideks ja helesinisteks Žigulideks ja punasetäpiliste plekkpurkidega riiuliks saepurumööbliga köögis. Aga kui vähe sellest tegelikult möödas on?

Propagandasõda

Olukorra tõsiduse äratundmisest üksi on vähe. On vaja ettepanekuid teha ja tegutsema hakata. Lõpetada ükskord see silmade kinnipigistamine ja teha nad lahti. Vanad õudused on möödas, praegused õudused on juba kohal ja kõigile oleks parem, kui tulevikus terendaks tunneli lõpus valgus. Aga selleks on vaja kõigest õigesti aru saada ja olukorda aktsepteerida. Hiljuti kohtasin Jürgen Ligi Facebooki kontol ohtralt laigitud graafikut, kus on ära toodud SKP kasv aastatel 1993–2014, mis oli 145% protsenti. Kas see on uus iroonia? Statistikaameti andmetel on kõigest viimase kümne aasta tarbijahinnaindeksi kasv olnud samuti 145%. See tähendab seda, et parimal juhul seisame täpselt samas punktis, kus kümne aasta eest, ainult

raha väärtus on vähenenud. Halvemal juhul, kui THI kasv on olnud kahe kümnendi peale kahekordne (selle kohta statistikaameti lehel näitaja puudus), oleme jäänud poole vaesemaks. Millal me lõpetame pooliku tõega vehkimise ja rõõmustamise selle üle, et me pole mitte millestki aru saanud – ja seda veel riigi tasandil? Sest paraku, meie väikestel ja suurtel valedel on reaalsed tagajärjed. Kui riiklik rahanduspoliitika teenib tegelikult suuremaid eesmärke ja me jõuame inimväärsete elamistingimuste juurde alles kahekümne aastaga, siis ei teeks paha seda siin ja praegu kuulda. Vastupidi – kuni me sellest ei räägi, on tänane olukord väljakannatamatult negatiivne. Tulistamised, skandaalid, pankrotid ja enesetapud on väikesed tagajärjed. Suured tagajärjed võivad saabuda taas kahekümne aastaga – lakkamatult väljavoolav migratsioon muudab meie arusaama eestlastest ja Eesti riigist pöördumatult. Sest paraku kehtib Maslow' geniaalne püramiid ka ühiskonna tasandil. Kõrgemate väärtuste tekkeks on vaja esmalt madalamate vajaduste rahuldatust: piisavalt süüa ja turvalisust. Praegu ei suuda me tagada kumbagi. Kuid alles nende kahe tingimuse täitmisel saame tõeliselt hakata rääkima armastusest ja kuuluvusest, tunnustuseotsinguist ja eneseteostusest. Kuni selline aeg saabub, jääb kogu meie edulugu vaid kasutuks propagandasõjaks, PR-osakondade ning väheinformeeritud välisajakirjanike ehitud areeniks. Selleks et Eesti riigile tekiks identiteet, on vaja talle normaalset ego, tegelikku sisu, enese äratundmist ja väärtustamist. On vaja, et eestlase eitusest võrsuks jaatus. On vaja endale ise otsa vaadata ja küsida: kes me täna oleme ja kelleks me tahame saada? Milliste väärtuste nimel oleme nõus pingutama?

Koos on rohkem

Äraspidise psühholoogia (*reverse psychology*) printsiip on lihtne: kui sa teed kõik, mis võimalik, et mitte aktsepteerida tegelikkust, surub see tegelikkus ise sind veelgi enam sellesse vormi, mille eest sa põgeneda püüad. Eesti tänane ei-riik oma lakkamatus püüdes isiklike väärtuste, hoiakute ja identiteedi eest põgeneda on paratamatult võtnud üpriski selge vormi.

Nagu ka mina, kes ma ka täna veel olen naine, lapsevanem ja ikka veel nõrgemal positsioonil. Muidugi, nõrk on lihtne olla. Vastanduda samuti: keerad selja, eristud, eitad, jonnid. See ei nõua kaasamõtlemist ega oma lahenduste väljapakkumist. Eestimaal on hea jonnida: kiirelt rikkaks tegevaid maavarasid pole, kaks kolmandikku aastast laiutab akna taga vilets suusailm, maad on vähe ja rahvast on vähe ja ümber laiutavad suured rikkad riik-gigandid, kelle kõrval on lihtne ennast tillukese äpuna tunda. Makse on lihtne tõsta, aga kes seda majandust siis käigus hoiab, kui rahval pole enam raha, mida ringlusesse lasta? Suuremast riigieelarvest unistada on samuti tore, aga kahjuks see ei saabu üksi, vaid koos uute, veel keerulisemate probleemidega. Suurriigid peavad lisaks oma- ja mitte-omariiklaste tööhõive reguleerimise, töötuse registreerimise sätestamise ja igapäevase õiglase tööjaotuse, hüvede ja kohustuse jagamise ja tagamisega tegelema ka väliskultuuride alalhoidmisega oma riigi sees. Meie pole veel oma kultuuri pärastki tõeliselt muretsema hakanud. Me mitte ei peta Eestit, liikudes mujale, välisriikide rüppe, vaid me pole teda veel armastama hakanudki. Me pole hakanud hindama seda musta mulda, sinist taevast, värsket kartulit ja ehtsaid kanamune, toomingaõite lõhna ja omapärast helisevat keelt. Meil lihtsalt ei ole veel oma riigiga suhet. Ja vastupidi.

Meile meeldib öelda, et eestlased on laulurahvas. Meil on laulmisega seoses suured traditsioonid, alates väiksematest lõkkeõhtutest kuni saja tuhande pealise laulupeoni välja. Aga mis siis, kui asi ei ole tegelikult üldse laulmises? Kui me lihtsalt tegelikult nii väga tahaksime, et meil oleks põhjust üksteise üle uhked olla, teha midagi ühiselt, mitte üksi, ning väärtustada oma võimalust kuuluda ühte, sellesama riigi pinnal, ühise rahvusena? Mitte kuulutada õõnsaid hüüdlauseid, vaid vaadata näkku tegelikkusele ning tunnistada vastuvaidlematut ühise panustamise vajadust. Mitte sõidida nende vastu, kes on vaesemad või väiksemad, meist erineva usutunnistuse, soo või eelistustega, vaid saada ükskord aru, et maailma mastaabis oleme kuratlikult tühised, väikesed ja vaesed ning ainult üheskoos,

teeneteise abiga, õlg õla kõrval on meil üldse võimalik midagi ära teha. Ainult üksteise ja igäihe panuse väärtustamisega saame heaoluni jõua. Kvaliteetne (koos)töö on ainus ressurss, mida meil on maailmale pakkuda. Meil on täna riik, kus on kõige rohkem tarku lapsi ja ilusaid naisi *per capita*. Meil on imeilusad vanalinnad ja võimsad uusehitised, puhtad tänavad ja värsked hea toit. Meie riigis pole kombeks avalikult lärmata, inimesed on töökad ja lihtsalt vapustavalt kohusetundlikud. Kui te peaksite sattuma määramatuks ajaks üksikule saarele koos ühe teise inimesega, siis ju ikkagi valiksite eestlase? See tähendab ainult üht. Kirg, mu sõbrad, hallid, vaiksed ja veidi nukrad, ilusad eestimaalased, see tuleb tuha alt üles otsida. Tuleb üles leida nende sadade orjaaastate, okupatsioonide ja poliitilise sudrimudri alt. Mõned asjad tuleb välja öelda ja loota, et seda kuulatakse ning see viiakse ellu. Nagu lausus kunagi üks tark mees: “Ei ole paremaid, halvemaid aegu, on ainult hetk, milles viibime praegu ...” Meie olemegi Eesti. Ainult koos saame olla tugevad. Ainult koos saame luua tõelise Eesti riigi – järeltulevatele põlvedele. Riigi, mis hoolitseks oma inimeste eest ja hooliks nendest päriselt. Plussmärgiga, jaa-riigi.

VÄLJATÕSTEID

Oleme vaid kindlustanud oma positsiooni maakaardil, jättes suurema tähelepanuta selle, kes siin lõpuks elama hakkab.

Puuripistetud papagoidena trambime jalgu, kui meile visatakse ebameeldivat toitu, puuri olemasolu oleme täielikult unustanud

Meil lihtsalt ei ole veel oma riigiga suhet. Ja vastupidi.

Kirg, mu sõbrad, hallid, vaiksed ja veidi nukrad, ilusad eestimaalased, see tuleb tuha alt üles
otsida.